

Tulevaisuuslukutaito ympäristökasvattajan työssä

Käsillä oleva ekologinen kriisi on viheliäinen ja historiallisesti ainutlaatuinen ympäristöongelma. Kriisin syytä tai ratkaisua ei voi palauttaa yhteen osatekijään tai päästölähteeseen, vaan se on erottamaton osa modernien yhteiskuntien syntyä ja toimintaa. Pienten muutosten tai asteittaisten parannusten sijaan kriisin pysäyttäminen edellyttää, että ihmiskunta pystyy kuvittelemaan itselleen kokonaan uudenlaisen tulevaisuuden – ja tekemään sen todeksi.

Kriisin ratkaisu edellyttää historiallista murrosta, mikä asettaa uudenlaisen haasteen myös kasvatukselle. On kyettävä kyseenalaistamaan ajattelumallit, jotka osaltaan ovat aiheuttaneet ja ylläpitävät kestämatöntä elämäntapaa. Nämä samat ajattelumallit rajoittavat ennen kaikkea kykyämme ajatella ja toimia toisin, vaikka juuri se olisi avain kestävämpään tulevaisuuteen.

Ympäristökasvattajien jo vuosikymmeniä tekemä työ paremman ja kestävämmän tulevaisuu-

den puolesta on tärkeämpää kuin koskaan, kun ihmiskunnan on löydettävä polku kestävämpään elämään. Käsittelemme tässä artikkelissa tulevaisuuslukutaitoa, jonka toivomme antavan välineitä vallitsevien ajatusmallien haastamiseen sekä avaavan uudenlaisia, toivoa ja toimintaa herättäviä näkymiä tulevaisuuteen.

Mitä on tulevaisuudentutkimus?

Tulevaisuuslukutaito on tulevaisuudentutkimuksen piirissä viime vuosina vahvistunut uusi, soveltava

suuntaus. Tulevaisuudentutkimus on puolestaan oma tieteenalansa, jonka keskeiset lähtökohdat voidaan tiivistää kolmeen periaatteeseen:

1. Tulevaisuutta ei voi ennustaa.
2. Tulevaisuus ei ole ennalta määrätty.
3. Tulevaisuuteen voi vaikuttaa.

Ennustamisen sijaan tulevaisuuksien tutkimisen pyrkimyksenä on etsiä tietoa, joka auttaa tekemään parempia päätöksiä ja valintoja tässä hetkessä. Tulevaisuudentutkimus on luonteeltaan avoimen normatiivista. Sen tavoitteena on saada aikaan toimintaa nimenomaan paremman ja kestävämmän tulevaisuuden puolesta. Tulevaisuustiedon hyödyllisyyttä tuleekin arvioida tästä näkökulmasta eikä siitä, kuinka ”oikeaan” se osuu.

Tulevaisuudentutkimuksen ytimessä on ajatus vaihtoehtoisista tulevaisuuksista. Nykyhetki on avoinna erilaisille mahdollisille, todennäköisille ja toivottaville tulevaisuuksille. Tulevaisuus ei tule tai tapahdu itsestään, vaan me ihmiset voimme vaikuttaa sen suuntaan ja muotoutumiseen omilla teoillamme – tai tekemättä jättämisillämme.

Tulevaisuuslukutaito

Tulevaisuuslukutaito tarkoittaa yksilön kykyä käyttää tulevaisuutta tässä hetkessä tapahtuvan päätöksenteon tukena. Ajatus tulevaisuuden käytämisestä kytkeytyy niin sanottuun antisipaatiteoriaan. Sen mukaan kaikki inhimillinen päätöksenteko perustuu aina erilaisille tulevaisuutta koskeville odotuksille ja oletuksille eli antisipaatioille – silloinkin kun emme sitä itse tiedosta. ►

Tulevaisuuslukutaito edellyttää kykyä tunnistaa omaa ajatteluamme ja toimintaamme ohjaavia, usein ääneen lausumattomia tulevaisuusolettamia. Näiden oletusten tiedostaminen ja kyseenalaistaminen luovat edellytykset tulevaisuuden tietoiselle ja monipuoliselle käyttämiselle.

Erilaisia tapoja käyttää tulevaisuutta ovat

1. varautuminen (todennäköiset tulevaisuudet)
2. suunnittelu (toivotut tulevaisuudet)
3. avartaminen (mahdolliset tulevaisuudet).

Tyypillisesti tapamme käyttää tulevaisuutta rajoittuu varautumiseen ja suunnitteluun. Tämän

lisäksi käsityksemme mahdollisista tulevaisuusvaihtoehdoista ovat usein hyvinkin suppeita ja rajoittuneita. Ekologisen kriisin kaltaisessa historiallisessa murroksessa korostuu tarve avartaa käsityksiämme mahdollisista tulevaisuuksista, mikä taas edellyttää ajattelumme itsestään selvinä pidettyjen lähtöolettamuksien haastamista ja kumoamista.

Yhteiskuntien on vaikeaa löytää ulospääsyä vallitsevasta umpikujasta, jos tarvittavat toimenpiteet kestävän tulevaisuuden turvaamiseksi näyttäytyvät ainoastaan nykyisestä luopumisena. Ekologisen kriisin ratkaisun kannalta oleellinen kysymys ei ole se, mistä olemme valmiita luopu-

maan, vaan se, millaisen paremman, päästöttömän ja luonnon elinvoimaa kukoistavan tulevaisuuden haluamme luoda.

Tulevaisuuslukutaitoinen ympäristökasvattaja

Kasvattajan on tärkeää pohtia omaa tulevaisuussuhdettaan sekä sitä, miten voi omalla toiminnallaan tukea kasvatettavien kykyä ajatella ja toimia toisin. Ekologinen kriisi on ennen kaikkea mielikuvituksen kriisi. Etsimme ratkaisua samoista ajatuksista, jotka ovat kriisin aiheuttaneet.

On opittava hyödyntämään inhimillisen tulevaisuuskuvittelun koko potentiaali ja nähdä tulevaisuus laajemmin kuin vain nykyhetken jatkumona. Jokaisessa hetkessä on mahdollisuus ajatella ja toimia toisin.

Tulevaisuuslukutaitoa edistävän kasvattajan tärkeä tehtävä on tukea proaktiivisen tulevaisuussuhteen kehittymistä. Sen sijaan, että alistumme muutokselle tai reagoimme jo tapahtuneeseen muutokseen, proaktiivinen tulevaisuussuhde tarkoittaa halua ja kykyä saada itse muutosta aikaan.

Tämän lisäksi kasvattaja voi tukea henkilökohtaisen resilienssin (psykkisen sopeutumiskyvyn) kehittymistä, mikä puolestaan auttaa sietämään tulevaisuuteen liittyvää epävarmuutta.

Viimeisenä, kasvattajan tärkeä tehtävä on vaalia tulevaisuususkkoa. Kyky nähdä tulevaisuudessa vaihtoehtoja sekä tietoisuus siitä, että jokainen voi vaikuttaa tulevaisuuden muotoutumiseen, voivat vahvistaa uskoa tulevaisuuteen.

Ympäristökasvattajan arjessa moni hetki luo oivalliset puitteet tulevaisuustaitojen kehittymiselle. Luonto ja sen elvyttävä vaikutus ihmiseen kutsuvat pysähtymään ja havaitsemaan kaikkea hyvää, kestäväää ja vaalimisen arvoista ympärilämme.

Kestävän elämäntavan oppiminen auttaa huomaamaan myös sen, mikä voisi olla toisin. Toisin näkeminen ja mahdollisiin tulevaisuuksiin kurkotaminen edellyttävät leikkisää ja joustavaa mieltä – ja missä muualla olisikaan paremmat edellytykset näiden ruokkimiselle kuin ympäristökasvattajan arjessa.

TEKSTI: **Teija Peura ja Otto Tähkää**
KUVITUS: **Olga Veselovskaya**

Otto Tähkää on tulevaisuudentutkija ja Tulevaisuuskoulun perustaja. Aiemmin hän työskenteli ympäristöhistorioitsijana.

Tulevaisuuskoulu on lapsille ja nuorille sekä opettajille ja kasvattajille tarkoitettu tulevaisuuskasvatuksen palkittu edelläkävijä.

Teija Peura työskentelee Luonto-Liiton ympäristökasvatuspäällikkönä. Aiemmin hän on toiminut Tulevaisuuskoulussa perustajajäsenenä.